

ΚΤΩΡ ΒΑΙΚΙΝΟΒ MIÉVILLE

Η ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Μετάφραση
Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Περιεχόμενα

Χάρτες	7
Εισαγωγή	13
1 Η προϊστορία του 1917	17
2 Φεβρουάριος: Δάκρυα χαράς	71
3 Μάρτιος: «Στον βαθμό που»	113
4 Απρίλιος: Ο εξωφρενικός	177
5 Μάιος: Συνεργασία	207
6 Ιούνιος: Συγκυρία κατάρρευσης	230
7 Ιούλιος: Καυτές μέρες	269
8 Αύγουστος: Εξορία και συνωμοσία	317
9 Σεπτέμβριος: Ο συμβιβασμός πηγή δυστυχίας	375
10 Κόκκινος Οκτώβρης	404
Επίλογος: Μετά τον Οκτώβρη	481
Γλωσσάρι Ονομάτων	505
Προτάσεις για περαιτέρω ανάγνωση	517
Ευχαριστίες	527

Εισαγωγή

Τα μισά του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς η Ευρώπη σειράταν και μάτωνε, ένας αμερικανός εκδότης κυκλοφόρησε την αναγνωρισμένη Σύγχρονη ιστορία της Ρωσίας του Αλεξάντρ Κορνίλοφ. Ο Κορνίλοφ, ένας φιλελεύθερος ρώσος διανοούμενος και πολιτικός, ολοκλήρωνε την αφήγησή του το 1890, αλλά στην αγγλόφωνη έκδοση του 1917, ο μεταφραστής του, ο Alexander Kaun, συμπλήρωσε την ιστορία έως τότε. Η ακροτελεύτια παράγραφος του Kaun ξεκινάει με τούτα τα απειλητικά λόγια: «Δεν χρειάζεται να είσαι προφήτης για να προβλέψεις ότι η παρούσα τάξη πραγμάτων θα εξαφανιστεί».

Και πράγματι, αυτή η τάξη εξαφανίστηκε, με θεαματικό τρόπο, όταν αυτά τα λόγια έγιναν πραγματικότητα. Στη διάρκεια εκείνης της βίαιης και απαράμιλλης χρονιάς, η Ρωσία συγκλονίστηκε και συνταράχτηκε όχι μόνο από μία, αλλά από δύο εξεγέρσεις, από δύο συγκεκυμένες απελευθερωτικές επαναστάσεις, από δύο αναδιαμορφώσεις. Η πρώτη, τον Φεβρουάριο, αποτίναξε ιλιγγιωδώς μισή χιλιετία απολυταρχικής πνευμονίας. Η δεύτερη, τον Οκτώβριο, ήταν ανυπολόγιστα πιο εκτεταμένη, ουσιωδώς τραγική και ουσιωδώς συναρπαστική.

Οι μήνες ανάμεσα στον Φεβρουάριο και τον Οκτώβριο ήταν μια διαδικασία ακατάπαυστων διαγκωνισμών, μια στροφορμή της Ιστορίας. Όσα συνέβησαν και το νόημα όσων συνέβησαν

παραμένουν συντριπτικά επίμαχα. Ο Φεβρουάριος και, πάνω απ' όλα, ο Οκτώβριος έχουν παραμείνει εδώ και πολύ καιρό πρίσματα μέσα από τα οποία βλέπουμε την πολιτική της ελευθερίας.

Έχει επικρατήσει πια στην ιστοριογραφία η αποδοκιμασία της όποιας χιμαρικής «αντικειμενικότητας», μιας αμεροληψίας στην οποία κανένας ιστορικός δεν μπορεί νί δεν οφείλει να εμμένει. Συνειδητά ακολουθώ εδώ τούτον τον όρο: αν και δεν είμαι, ελπίζω, δογματικός νί στερημένος από κριτική ματιά, είμαι μεροληπτικός. Στο ιστορικό αφήνημα που ακολουθεί έχω τους κακούς και τους καλούς μου. Άλλα, μολονότι δεν παριστάνω ότι κρατώ ουδέτερη στάση, έχω μοχθίσει να είμαι δίκαιος, και ελπίζω ότι αναγνώστες ποικίλων πολιτικών αντιλήψεων θα εκτιμήσουν την εξιστόρησή μου.

Υπάρχουν ήδη πολυάριθμα έργα σχετικά με τη Ρωσική Επανάσταση, και πολλά από αυτά είναι εξαιρετικά. Αν και προϊόν εμπεριστατωμένης έρευνας –κανένα γεγονός και καμία μαρτυρία που περιγράφονται εδώ δεν είναι καταγεγραμμένα στα ιστορικά έργα– το παρόν βιβλίο δεν επιχειρεί να είναι εξαντλητικό, σχολαστικό νί ειδικό. Είναι μάλλον μια σύντομη εισαγωγή για όσους έχουν την περιέργεια να μάθουν μια καταπληκτική ιστορία, να νιώσουν τους ρυθμούς της επανάστασης. Κι αυτό επειδή επιχειρώ να την αφηγηθώ εδώ ακριβώς έτσι, σαν ιστορία. Το έτος 1917 ήταν ένα έπος, μια αλληλουχία από περιπέτειες, ελπίδες, προδοσίες, απίθανες συμπτώσεις, πολέμους και ίντριγκες· από γενναιότητα και ανοσία, φάρσα, τόλμη, τραγωδία· από εφήμερες φιλοδοξίες και αλλαγές, από φώτα εκτυφλωτικά και ατσάλι και σκιές· από τρένα και σιδηροτροχιές.

Υπάρχει κάτι στη ρωσικότητα της Ρωσίας που συχνά είναι

μεθυστικό. Από πολύ παλαιότερα και πολύ συχνά, οι συζητήσεις όσων δεν είναι Ρώσοι, αλλά ενίστε και όσων είναι, τείνουν προς μια εξιδανικευμένη ρομαντική ουσιοκρατία, επικαλούνται ένα υποτιθέμενο μη αναγώγιμο, άρρωτο ρωσικό πνεύμα που έχει ένα μαύρο κουτί μες στην καρδιά του. Ένα πνεύμα όχι μόνο μοναδικά μελαγχολικό αλλά και μοναδικά ανεξιχνίαστο, που ανθίσταται σε κάθε ερμηνεία: η μνογκοστραντάλναγια, η βαθύτατα πάσχουσα Ρωσία· η μπτερούλα Ρωσία. Η Ρωσία, όπου, όπως λέει η Βιρτζίνια Γουλφ στο πιο ονειρώδες βιβλίο της, το Ορλάντο, «το δειλινό είναι πιο αργόσυρτο, το χάραμα είναι λιγότερο αιφνίδιο, και οι φράσεις μένουν συχνά ανολοκλήρωτες απ' την αμφιβολία πώς να τις ολοκληρώσεις με τον καλύτερο τρόπο».

Μα αυτό δεν στέκει εδώ. Το ότι υπάρχουν ρωσικά ειδικά γνωρίσματα στην ιστορία μου είναι το δίχως άλλο αναντίρρητο· αλλά το ότι εξηγούν την επανάσταση, και μάλιστα απολύτως, δεν είναι. Η ιστορία οφείλει να λάβει υπόψη της τα ειδικά αυτά γνωρίσματα δίχως όμως να χάσει από τα μάτια της το γενικό πλαίσιο: τις κοσμοϊστορικές αιτίες και επιπτώσεις του ξεσποκωμού.

Ο ποιητής Όσιπ Μαντελστάμ, σε ένα ποίημά του που δημοσίευσε σε διαφορετικές εκδοχές και με διαφορετικούς τίτλους, έναν περιλάλπτο φόρο τιμής στην πρώτη επέτειο της επανάστασης του 1917, μιλάει για «της λευτεριάς το αμυδρό το φως». Η λέξη που χρησιμοποιεί, σουμέρκι, σημαίνει μούχρωμα και αναφέρεται στο σούρουπο, αλλά μπορεί να αναφέρεται και στο θαμπό φως πριν την αυγή. Και αναφωτιέται ο μεταφραστής του, ο Boris Dralyuk, «το φως της ελευθερίας που σιβίνει και χάνεται ή της ελευθερίας το πρώτο φωτερό τρεμόπαιγμα;».

Ίσως η λάμψη στον ορίζοντα να μπν είναι ούτε από το αργόσυρτο δειλινό ούτε από το λιγότερο αιφνίδιο χάραμα, αλλά να είναι μάλλον μια παρατεταμένη συστατική αμφισσμία. Όλοι μας έχουμε ζήσει ένα τέτοιο λυκόφως, και όλοι μας θα το ζήσουμε και πάλι. Δεν είναι μόνο ρωσικό ένα τέτοιο αλλόκοτο φως.

Βεβαίως, της Ρωσίας ήταν αυτή η επανάσταση, ανήκε όμως και ανήκει και σ' άλλους επίσης. Θα μπορούσε να είναι δική μας. Αν οι φράσεις της μένουν ανολοκλήρωτες ακόμη, στο χέρι μας είναι να τις ολοκληρώσουμε.

Σημείωση για τις πμερομηνίες

Για τον μελετηπή της Ρωσικής Επανάστασης κυριολεκτικά εξαρθρώθηκε ο χρόνος. Έως το 1918, στη Ρωσία ίσχυε το Ιουλιανό πμερολόγιο, που σημαίνει δεκατρείς ημέρες πίσω από το νέο Γρηγοριανό πμερολόγιο. Όντας η ιστορία των ανθρώπων που έζησαν στον καιρό τους, το παρόν βιβλίο ακολουθεί το Ιουλιανό πμερολόγιο, αυτό που οι ίδιοι οι δρώντες χρησιμοποιούσαν τότε. Σε ορισμένα βιβλία μπορεί κανείς να διαβάσει ότι η έφοδος στα Χειμερινά Ανάκτορα έγινε στις 5 Νοεμβρίου του 1917. Αυτοί όμως που έκαναν την έφοδο την έκαναν στις 26 του Οκτώβρη, και ο δικός τους Οκτώβρης είναι ένα σάλπισμα, ένα απόγειο μάλλον και πολύ λιγότερο ένας απλός μήνας του έτους. Ό, τι και να διατείνεται το Γρηγοριανό πμερολόγιο, το βιβλίο αυτό είναι γραμμένο στη σκιά του Οκτώβρη.

Η προϊστορία του 1917

Ένας άντρας στέκεται στο ανεμοδαρμένο νησί, ατενίζει τον ουρανό. Είναι γεροδεμένος και τρομερά ψηλός, και τα λεπτά του ρούχα τα χτυπάνε αλύπτικα τα μπουρίνια του Μάν. Διόλου δεν δίνει σημασία στο μάνιασμα του ποταμού, του Νέβα, ολόγυρά του, στους θάμνους και στα χόρτα του εκτενούς παρόχθιου βαλτότοπου. Κρέμεται το όπλο στο χέρι του, ο ίδιος με δέος σπκώνει το βλέμμα στον ουρανό. Πάνωθεν του πετάει ένας μεγάλος επιβλητικός αετός.

Εκστασιασμένος, ο Μεγάλος Πέτρος, πανίσχυρος πυγμόνας της Ρωσίας, κοιτάζει το πτυνό για πολλή ώρα. Κι εκείνο κοιτάζει αυτόν.

Στο τέλος, ο άντρας στρέφεται απότομα και μπήγει την ξιφολόγχη του στην υγρή γη. Χώνει τη λεπίδα στο χώμα και στις ρίζες, πελεκάει και βγάζει αποκεί μία, και μετά δύο, μακριές λωρίδες γης και χόρτου. Τις σέρνει, και βρομίζεται από δαύτες, ακριβώς κάτω αποκεί που γυροφέρνει ο αετός. Εκεί απιθώνει σταυρωτά τις λωρίδες. «Εδώ ας ιδρυθεί μια πόλη!» λέει με φωνή βροντώδη. Κι έτσι, στα 1703, στο νησί Ζαγιάτσι στον Φινλανδικό Κόλπο, στη γη που απέσπασαν οι Ρώσοι από τη Σουηδική Αυτοκρατορία στη διάρκεια του Μεγάλου Βορείου

Πολέμου, ο τσάρος διατάσσει τη δημιουργία μιας μεγάλης πόλης που θα φέρει το όνομα του προστάτη αγίου της – Αγία Πετρούπολη.

Αυτό όμως δεν συνέβη ποτέ. Ο Πέτρος δεν ήταν εκεί.

Η ιστορία είναι ένας ανθεκτικός στον χρόνο μύθος για την «πιο αφηρημένη και προμελετημένη πόλη σε ολόκληρο τον κόσμο» όπως τη χαρακτήρισε ο Νιοστογιέφσκι. Μολονότι όμως ο Πέτρος δεν ήταν παρών την ημέρα της ίδρυσής της, η Αγία Πετρούπολη έμελλε να χτιστεί σύμφωνα με το όραμά του, ενάντια στις συνθήκες και τη λογική, σε μια πεδιάδα όλο πλημμύρες και κουνούπια, που τη μάστιζαν σφοδροί άνεμοι και οδυνηροί κειμώνες.

Αρχικά, ο τσάρος επιβλέπει την οικοδόμηση του φρουρίου των Αγίων Πέτρου και Παύλου, του διαβόπου πλέον Πετροπαβλόφσκ, ενός εκτεταμένου συμπλέγματος σε σχήμα αστεριού που κάλυπτε το μικρό υποί και προορίζοταν να αντιμετωπίσει μια ενδεχόμενη αντεπίθεση των Σουηδών, που δεν έγινε ποτέ. Και μετά, γύρω από τους τοίχους του οχυρού, διατάζει να χτιστεί ένα μεγάλο λιμάνι, σύμφωνα με τις πιο σύγχρονες προδιαγραφές. Θα είναι το «παράθυρό του στην Ευρώπη».

Είναι οραματιστής, ενός βάναυσου όμως είδους. Είναι εκσυγχρονιστής, περιφρονεί τη θρησκόληπτη «σλαβική οπισθοδρομικότητα» της Ρωσίας. Η παλαιά πόλη της Μόσχας είναι γραφική, ασχεδίαστη, ένα πλέγμα από βυζαντινά σχεδόν δρομάκια: ο Πέτρος διατάζει να υφανθεί βάσει ορθολογικού σχεδιασμού η νέα πόλη του, με ευθείες γραμμές και κομψές στροφές επικής κλίμακας, με μεγάλες ανοιχτωσιές, με κανάλια που θα διασταυρώνονται με τις λεωφόρους της, με πολλά μέλαθρα, επιβλητικά και χτισμένα σύμφωνα με την παλλαδιανή αρχιτε-

κτονική, με το συγκρατημένο της μπαρόκ να αποτελεί αποφασιστική ρήξη με τις παραδόσεις και τους βολβοειδείς τρούλους. Σε τούτο το νέο έδαφος, ο Πέτρος σκοπεύει να συγκροτήσει μια νέα Ρωσία.

Προσλαμβάνει αρχιπέκτονες της αλλοδαπής, επιβάλλει να ακολουθηθούν οι δυτικοί τρόποι, επιμένει να κτίσουν με πέτρα. Εκδίδει διάταγμα να κατοικηθεί η πόλη, διατάζει εμπόρους και ευγενείς να μετοικήσουν στην εκκολαπτόμενη μπτρόπολη. Στα πρώτα χρόνια, λύκοι τριγυρίζουν τις νύχτες στους μισοτελειωμένους δρόμους.

Με καταναγκαστική εργασία στρώθηκαν αυτοί οι δρόμοι, αποξηράνθηκαν τα έλη, εγέρθηκαν υποστυλώματα στον βαλτότοπο. Δεκάδες χιλιάδες επιστρατευμένοι δουλοπάροικοι και κατάδικοι αναγκάστηκαν, φρουρούμενοι, να μοχθήσουν σκληρά στις αχανείς εκτάσεις του Πέτρου. Έσκαβαν για να μπουν θεμέλια μες στη λάσπη, και πέθαιναν σαν τις μύγες. Εκατό χιλιάδες πτώματα κείνται κάτω από την πόλη. Η Αγία Πετρούπολη θα γίνει γνωστή ως «πόλη κτισμένη πάνω σε κόκαλα».

Το 1712, με μια χειρονομία ενάντια στο μοσχοβίτικο παρελθόν, ο τσάρος Πέτρος κάνει την Αγία Πετρούπολη πρωτεύουσα της Ρωσίας. Τους επόμενους δύο αιώνες και βάλε, εδώ θα κοχλάζει το καζάνι των πολιτικών εξελίξεων. Η Μόσχα και η Ρίγα και το Αικατερίνημπουργκ και όλες οι άλλες αναρίθμητες πόλεις και κωμοπόλεις και πολίχνες και οι εκτενέστατες περιφέρειες της αυτοκρατορίας έχουν ζωτική σημασία, δεν μπορείς να παραβλέψεις την ιστορία τους, αλλά η Αγία Πετρούπολη θα είναι το χωνευτήρι των επαναστάσεων. Η ιστορία του 1917 – γεννημένη από μακρά προϊστορία – είναι πάνω απ' όλα η ιστορία των δρόμων της Πετρούπολης.

Η Ρωσία, ένας συγκερασμός ευρωπαϊκών και ανατολικών σλαβικών παραδόσεων κυριοφορείται επί μακρόν ανάμεσα σε χαλάσματα. Σύμφωνα με έναν κεντρικό πρωταγωνιστή του 1917, τον Λέοντα Τρότσκι, τη Ρωσία την εμέσουν «οι δυτικοί βάρβαροι που είναι εγκατεστημένοι στα ερείπια του ρωμαιϊκού πολιτισμού». Επί αιώνες, μια διαδοχή βασιλέων –τσάρων– συναλλάσσονται και πολεμάνε με νομάδες στις ανατολικές στέπες, με τους Τατάρους, με το Βυζάντιο. Τον δέκατο έκτο αιώνα, ο τσάρος Ιβάν Δ', που η Ιστορία τον αποκαλεί Ιβάν ο Τρομερός, μακελεύει και κατακτά περιοχές στα ανατολικά και στα βόρεια ώσπου γίνεται «Τσάρος Πασών των Ρωσιών», κεφαλή μιας κολοσσιαίας και πολυποίκιλης αυτοκρατορίας. Εδραιώνει το μοσχοβίτικο κράτος υπό την αδυσώπητη απολυταρχικότητα και αγριότητά του. Σε πείσμα της αγριότητάς του, ξεσπάνε εξεγέρσεις, όπως πάντα. Ορισμένες, όπως ο ξεσπούμαντος των κοζάκων αγροτών με πηγέπο τον Εμελιάν Πουγκατσιόφ τον δέκατο όγδοο αιώνα, είναι προκλήσεις από τα κάτω, αιματηρές εξεγέρσεις που καταστέλλονται αιματηρά.

Μετά τον Ιβάν ήρθαν πολλοί και διάφοροι, μια δυναστεία διαγκωνιζόμενων, ώσπου οι ευγενείς και ο κλήρος της Ορθοδόξου Εκκλησίας εκλέγουν τσάρο τον Μιχαήλ Α', το 1613, ιδρύοντας τη δυναστεία των Ρομανόφ, που θα βασιλεύσει έως το 1917. Εκείνο τον αιώνα, η κοινωνική κατάσταση του μουζίκου, του ρώσου χωρικού, παγιώνεται σε ένα άκαμπτο σύστημα φεουδαρχικής δουλοπαροικίας. Οι δουλοπάροικοι είναι δεμένοι με συγκεκριμένες γαίες, οι ιδιοκτήτες των οποίων ασκούν εκτεταμένη εξουσία στους χωρικούς «τους». Οι ιδιοκτήτες μπορούν κατά βούληση να μεταφέρουν τους δουλοπάροικους σε

άλλα κτήματα, ενώ τα προσωπικά υπάρχοντά τους –και την οικογένειά τους– τη δημεύει ο αρχικός γαιοκτήμονας.

Ο θεομός είναι ζοφερός και ανθεκτικός στον χρόνο. Η δουλοπαροικία καλά κρατεί και στον δέκατο ένατο αιώνα, γενεές ολόκληρες αφότου καταργήθηκε στην Ευρώπη. Αφθονούν οι ιστορίσεις τρομερής κακομεταχείρισης χωρικών από γαιοκτήμονες. Οι «εκσυγχρονιστές» βλέπουν τη δουλοπαροικία ως σκανδαλώδη τροχοπέδη στην πρόοδο: οι «σλαβόφιλοι» αντίπαλοί τους τη σπλιτεύουν ως δυτική επινόποι. Αμφότερα τα στρατόπεδα συμφωνούν στο γεγονός ότι πρέπει να καταργηθεί.

Επιτέλους, το 1861, ο Αλέξανδρος Β', ο «Ελευθερωτής Τσάρος» χειραφετεί τους δουλοπάροικους από τα δεσμά τους και τις υποχρεώσεις τους στους γαιοκτήμονες, από την κοινωνική τους θέση ως ιδιοκτησίας. Δεν αγωνιούσαν οι μεταρρυθμιστές για την αποτρόπαιη μοίρα των δουλοπάροικων επειδή μαλάκωσε η καρδιά τους. Αγωνιούσαν για τα κύματα των ξεσκωμάτων και των εξεγέρσεων των χωρικών. Αυτό ήταν το κίνητρό τους, καθώς και οι απαιτήσεις της ανάπτυξης.

Η γεωργία και η βιομηχανία της χώρας είναι στάσιμες, δεσμικες. Ο Πόλεμος της Κριμαίας στα 1853-55 κατά της Αγγλίας και της Γαλλίας έχει αφήσει εκτεθειμένη την παλαιά τάξη πραγμάτων: η Ρωσία είναι εξευτελισμένη. Είναι πλέον ξεκάθαρο ότι ο εκσυγχρονισμός –η φιλελευθεροποίηση– αποτελεί αναγκαιότητα. Κι έτσι γεννήθηκαν οι «Μεγάλες Μεταρρυθμίσεις» του Αλέξανδρου, μια αναδιαμόρφωση του στρατού, των σχολείων και του νομικού συστήματος, η χαλάρωση της λογοκρισίας, η εγγύηση εξουσιών στις τοπικές συνελεύσεις. Και, πάνω απ' όλα, η κατάργηση της δουλοπαροικίας.

Η χειραφέτπον είναι προσεκτικά περιορισμένη. Οι δουλοπάροικοι που αναβαθμίστηκαν σε χωρικούς δεν παίρνουν όλη τη γη που δούλεψαν προπογουμένως, και αυτή που παίρνουν είναι φορτωμένη με τερατώδη «χρέον» ανάκτησης. Το μέσο αγροτεμάχιο είναι υπερβολικά μικρό για να τους παράσχει τα απαραίτητα για την επιβίωση –επέρχονται λιμοί– και συρρικνώνεται όσο μεγαλώνει ο πληθυσμός. Οι χωρικοί παραμένουν νομικά περιορισμένοι, δεμένοι τώρα με την κοινότητα του χωριού –τη μηρ– αλλά η ένδεια τους οδηγεί σε συμπληρωματική εποχική εργασία στις οικοδομές, τα ορυχεία, τη βιομηχανία και το εμπόριο, νόμιμο ή παράνομο. Έτσι, αλλοπλεπικαλύπτονται με τη μικρή αλλά αυξανόμενη εργατική τάξη της χώρας.

Δεν ονειρεύονται μονάχα οι τσάροι βασίλεια. Όπως όλοι οι εξουθενωμένοι λαοί, έτσι και οι ρώσοι χωρικοί φαντάζονται ουτοπίες ανάπαυλας. Η Μπελοβόντια των Λευκών Υδάτων· η Οπονία στα πέρατα της οικουμένης· τα Χρυσά Νησιά· η Δαρεία· η Ιγνατία· η Νουτλάνδη· η βυθισμένη πόλη Κίτεζ, αθάνατη κάτω από τα νερά της λίμνης Σβετλογιάρ. Μερικές φορές, παραπλανημένοι εξερευνητές εξορμιούν για να ανακαλύψουν τη μία ή την άλλη από αυτές τις μαγικές επικράτειες, αλλά οι χωρικοί προσπαθούν, ως επί το πλείστον, να φτάσουν εκεί με άλλους τρόπους: στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα ξεσπάει στην ύπαιθρο ένα κύμα εξεγέρσεων.

Σχηματίζεται η κοινωνική βάση των ναρόντνικων, διανοούμενων αγωνιστών υπέρ του ναρόντ, του λαού, επιπρεασμένων από το έργο διαφωνούντων συγγραφέων όπως ο Αλεξάντρ Χέρτσεν, ο Μιχαήλ Μπακούνιν, ο δηκτικός Νικολάι Τσερνισέφσκι. Οι ναρόντνικοι, με ομάδες όπως η Ζέμλια ι Βόλια, Γη και Ελευθερία, είναι κυρίως μέλη ενός νέου κοινωνικού στρώ-

ματος αυτόκλητων, σχεδόν μεσσιανικών προπαγανδιστών υπέρ του πολιτισμού, του Διαφωτισμού – μια ιντελιγκέντσια που περιλαμβάνει ολοένα και περισσότερους απλούς ανθρώπους.

«Ο άνθρωπος του μέλλοντος στη Ρωσία» λέει ο Αλεξάντρ Χέρτσεν στις αρχές της δεκαετίας του 1850, «είναι ο χωρικός». Καθώς η ανάπτυξη είναι αργή και δεν υπάρχει ουσιαστικό απελευθερωτικό κίνημα ενόψει, οι ναρόντνικοι κοιτάζουν πέρα από τις πόλεις, στην ύπαιθρο, και προσβλέπουν στην αγροτική επανάσταση. Στη ρωσική κοινότητα των χωρικών, στη μιρ, βλέπουν μια αναλαμπή, τα θεμέλια ενός αγροτικού σοσιαλισμού. Ενώ ονειρεύονται τους δικούς τους καλύτερους τόπους, χιλιάδες νεαροί ριζοσπάστες «πηγαίνουν προς τον λαό» για να μάθουν από τον λαό, να δουλέψουν με τον λαό, να ανυψώσουν τη συνείδηση των καχύποπτων χωρικών.

Μια διδακτική και πικρή ειρωνεία της τύχης: συλλαμβάνονται μαζικά, συχνά ύστερα από απαίτηση των ίδιων των χωρικών.

Σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει ένας τέτοιος αγωνιστής, ο Αντρέι Ζελιάμποφ; «Η Ιστορία είναι πάρα πολύ αργή». Κάποιοι ναρόντνικοι στρέφονται σε πιο βίαιες μεθόδους, για να την επιταχύνουν.

Το 1878, η Βέρα Ζασούλιτς, μια ριζοσπάστρια νεαρή φοιτήτρια, από οικογένεια μικροευγενών, τραβάει ένα περίστροφο από την τσέπη της και τραυματίζει σοβαρά τον Φιοντόρ Τρεπόφ, αρχηγό της αστυνομίας της Αγίας Πετρούπολης, έναν άντρα μισοπό στους διανοούμενους και τους αγωνιστές, επειδή διέταξε να μαστιγωθεί ένας αγενής πολιτικός κρατούμενος. Απειθώντας και επιπλήττοντας θεαματικά το καθεστώς, οι ένορκοι την απαλλάσσουν. Η Ζασούλιτς καταφεύγει στην Ελβετία.

Την επόμενη χρονιά, από τη διάσπαση της Ζέμλια ι Βόλια,

γεννιέται μια νέα ομάδα, η Ναρόντναγια Βόλια – η Λαϊκή Θέληση. Είναι πιο μαχητική. Οι πυρόνες της πιστεύουν στην αναγκαιότητα της επαναστατικής βίας και είναι έτοιμοι να δράσουν, μένοντας πιστοί σ' αυτή τους την πεποίθηση. Το 1881, ύστερα από κάμποσες αποτυχημένες απόπειρες, θα πετύχουν τον στόχο που διακαώς επιθυμούν.

Την Κυριακή 1 Μαρτίου, ο τσάρος Αλέξανδρος Β' επισκέπτεται την περίφημη σχολή ιππασίας της Αγίας Πετρούπολης. Μέσα από το πλήθος, ο νεαρός αγωνιστής της Ναρόντναγια Βόλια, ο Νικολάι Ριασόφ, ρίχνει μια βόμβα, τυλιγμένη σε μαντίλι, κάτω από την αλεξίσφαιρη άμαξα του τσάρου. Μια έκρηξη πυρπολεί τον αέρα. Το όχημα σταματάει, ενώ ολόγυρα ακούγονται οι κραυγές των τραυματισμένων θεατών. Ο Αλέξανδρος βγαίνει παραπατώντας μες στο χάος. Καθώς τρικλίζει, τον πλησιάζει ο σύντροφος του Ριασόφ, ο Ιγνάτι Χρινιέφσκι. Ρίχνει μια δεύτερη βόμβα. «Πολύ νωρίς για να λες Δόξα τω Θεώ!» φωνάζει.

Κι άλλη μία πανίσχυρη έκρηξη. «Μέσα στο χιόνι, τα χαλάσματα, και το αίμα» θα πει ένας από τους ανθρώπους της ακολουθίας του τσάρου, «έβλεπες κομματιασμένα ρούχα, επωμίδες, σπαθιά και ματωμένες ανθρώπινες σάρκες». Ο «Ελευθερωτής Τσάρος» γίνεται κομμάτια.

Είναι πύρρειος νίκη για τους ριζοσπάστες. Ο νέος τσάρος, ο Αλέξανδρος Γ', πιο συντηρητικός και πιο αυταρχικός από τον πατέρα του, εφαρμόζει σφοδρή καταστολή. Αποδεκατίζει τη Λαϊκή Θέληση με ένα κύμα εκτελέσεων. Αναδιοργανώνει τη μυστική αστυνομία, τη θηριώδη και διαβόπτη Οχράνα. Σε αυ-

τό το κλίμα της αντίδρασης προστίθεται και πλήθος βίαιων μαζικών επιθέσεων, που έγιναν γνωστά ως πογκρόμ, κατά των Εβραίων, μιας βάναυσα καταπιεσμένης μειονότητας στην Ρωσία. Οι Εβραίοι αντιμετωπίζουν σκληρούς νομικούς περιορισμούς: επιτρέπεται να κατοικήσουν μόνο σε περιοχές που είναι γνωστές ως Ζώνες Εγκατάστασης, στην Ουκρανία, την Πολωνία, τα δυτικά της Ρωσίας, και αλλού (αν και κάποιες απαλλαγές σήμαιναν ότι υπήρχαν εβραϊκοί πληθυσμοί και πέρα από αυτές τις εκτάσεις)· είναι εδώ και καιρό οι αποδιοπομπαίοι τράγοι σε καιρούς εθνικής κρίσης (αλλά και οποτεδήποτε). Και τώρα, πολλοί από αυτούς που είναι πρόθυμοι να τους κατηγορίσουν για οτιδήποτε, τους κατηγορούν για τον θάνατο του τσάρου.

Οι διωκόμενοι ναρόντνικοι σχεδιάζουν κι άλλες επιθέσεις. Τον Μάρτιο του 1887, η αστυνομία της Αγίας Πετρούπολης αποτρέπει μια συνωμοσία κατά της ζωής του νέου τσάρου. Οδηγούνται στην αγχόνη πέντε πγετικά στελέχη, όλοι νεαροί φοιτητές, ανάμεσά τους και ο γιος ενός επιθεωρητή μέσης εκπαίδευσης στην περιφέρεια του Βόλγα, ένας λαμπρός, στρατευμένος νεαρός ονόματι Αλεξάντρ Ουλιάνοφ.

Το 1901, εφτά χρόνια από τότε που ο βάναυσος και εκφοβιστικός Αλέξανδρος Γ' πεθαίνει –από φυσικά αίτια– και ο ευσυνείδητος γιος του, ο Νικόλαος Β', ανεβαίνει στον θρόνο, αρκετές ομάδες ναρόντνικων συνενώνονται υιοθετώντας ένα μη μαρξιστικό αγροτικό σοσιαλιστικό πρόγραμμα (αν και ορισμένα μέλη τους διατείνονται ότι είναι μαρξιστές) που εστιάζει στις ιδιαιτερότητες της ανάπτυξης στην Ρωσία και στους χωρικούς. Ονομάζεται Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα, και τα μέλη του γίνονται γνωστά ως σοσιαλεπαναστάτες ή εσέροι (από τα αρχικά του κόμματος). Εξακολουθούν να υποστηρίζουν τη βίαιη

αντίσταση: για ένα διάστημα, μάλιστα, η στρατιωτική πτέρυγα του κόμματος, η Οργάνωση Μάχης, υιοθετεί μια εκστρατεία που οι προπαγανδιστές της την αποκαλούν «τρομοκρατία» και σχεδιάζει τη δολοφονία υψηλόβαθμων κρατικών στελεχών.

Αυτή ήταν η στράτευσή τους, και δεν λείπει και από εδώ η πικρή ειρωνεία της τύχης. Ένας από τους πιγέτες του κόμματος, ο πολύ ιδιαίτερος Έβνο Άζεφ, πιγέτης μάλιστα και της Οργάνωσης Μάχης για μερικά χρόνια, θα αποκαλυφθεί μέσα σε μια δεκαετία πως ήταν πιστός πράκτορας της Οχράνας, μια αποκάλυψη που αποτέλεσε βαρύ πλήγμα για την οργάνωση. Και ύστερα από μερικά χρόνια, στις κρίσιμες στιγμές του επαναστατικού έτους 1917, άλλα δύο πιγετικά στελέχη, η Κατερίνα Μπρέσκο-Μπρεσκόφσκαγια και ο κύριος θεωρητικός της, ο Βίκτορ Τσέρνοφ, θα είναι μεγαλόσχημοι και αγωνιώδεις υπέρμαχοι της τάξης.

Τα τελευταία χρόνια του διακατου ένατου αιώνα, το κράτος διαθέτει πόρους για τις υποδομές και τη βιομηχανία, ανάμεσά τους και σε ένα κολοσσιαίο πρόγραμμα επέκτασης των σιδηροδρόμων. Πολυάριθμα συνεργεία σέρνουν σιδερένιες ράγες στην ύπαιθρο, τις στερεώνουν με βαριοπούλες και πίρους, συνενώνουν τις εκτάσεις και τα όρια της χώρας. Είναι ο Υπερσιβηρικός Σιδηρόδρομος. «Από το Μεγάλο Σινικό Τείχος ο κόσμος δεν έχει γνωρίσει άλλο ανθρώπινο εγχείρημα τέτοιου μεγέθους» αποφαίνεται ο σερ Χένρι Νόρμαν, ένας βρετανός παραπρητής. Για τον Νικόλαο, η κατασκευή αυτού του μέσου συγκοινωνίας και μεταφορών ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ανατολική Ασία αποτελεί «ιερό καθήκον».

Ο πληθυσμός των πόλεων γιγαντώνεται. Εισρέει ξένο κεφάλαιο. Τεράστιες βιομηχανικές μιονάδες εγείρονται γύρω από την Αγία Πετρούπολη, τη Μόσχα, την περιφέρεια Ντονμπάς της Ουκρανίας. Καθώς χιλιάδες εργάτες μοχθούν να βγάλουν το ψωμί τους μέσα σε σπιλαιώδη εργοστάσια κάτω από απελπιστικές συνθήκες, όπου υφίστανται τον περιφρονητικό πατερναλισμό των αφεντικών τους, το εργατικό κίνημα κάνει τα πρώτα του ασταθή βήματα. Το 1882, ο νεαρός Γκεόργκι Πλεχάνοφ, που έμελλε να γίνει ο προεξάρχων σοσιαλιστής θεωρητικός της Ρωσίας, συμπράττει με τη Θρυλική Βέρα Ζασούλιτς, που είχε προβεί στην αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του Τρεπόφ, και ιδρύουν την Οσβομποζνένι Τρούντα, την Απελευθέρωση της Εργασίας – την πρώτη μαρξιστική ομάδα της Ρωσίας.

Στη συνέχεια ιδρύονται κι άλλες ομάδες, κύκλοι διανοουμένων, πυρήνες προπαγανδιστών, καθώς και συνάξεις ποικίλων ομοϊδεατών, που φρικιάζουν απέναντι σε έναν κόσμο αδίστακτου, εκμεταλλευτικού κεφαλαίου και καθυπόταξης στην ανάγκη του κέρδους. Το μέλλον που διακαώς επιθυμεί ο μαρξισμός, η έλευση του κομμουνισμού, φαίνεται τόσο παράλογο στους επικριτές τους όσο και η Μπελοβόντια του κάθε χωρικού. Σπανίως αυτό το μέλλον ορίζεται με σαφήνεια, γνωρίζουν όμως πως νεύει πέρα από την ατομική ιδιοκτησία και τη βία της, πέρα από την εκμετάλλευση και την αλλοτρίωση, προς έναν κόσμο όπου η τεχνολογία μειώνει τον μόχθο, όπου ευδοκιμεί ό,τι καλύτερο υπάρχει στην ανθρωπότητα. «Το αληθινό βασίλειο της ελευθερίας» σύμφωνα με τον Μαρξ: «Η ανάπτυξη των δυνάμεων του ανθρώπου ως αυτοσκοπός». Αυτό θέλουν.

Οι μαρξιστές είναι ένα συνονθύλευμα από εμιγκρέδες, παρίες, λόγιους και εργάτες, με στενούς οικογενειακούς, φιλικούς

και ιδεολογικούς δεσμούς, που επιδίδονται στην πολιτική δραστηριότητα και στην πολεμική. Εμπλέκονται σε σφοδρές αντιπαραθέσεις. Οι πάντες ξέρουν τους πάντες.

Το 1895, συγκροτείται η Ένωση Πάλης για την Απελευθέρωση της Εργατικής Τάξης στη Μόσχα, το Κίεβο, το Αικατερίνοβλα, το Ιβάνοβο-Βοζνεσένσκι και την Αγία Πετρούπολη. Στην πρωτεύουσα, οι 1δρυτές της Ένωσης είναι δύο ένθερμοι νεαροί αγωνιστές: ο Γιούλι Τσέντερμπαουμ και ο φίλος του ο Βλαντιμίρ Ουλιάνοφ, αδελφός του Αλεξάντρ Ουλιάνοφ, του ναρόντνικου φοιτητή που εκτελέστηκε οχτώ χρόνια πριν. Αποτελεί κανόνα η χρήση επαναστατικών ψευδωνύμων: ο Τσέντερμπαουμ, ο νεότερος από τους δύο, οστεώδης, με ματογυάλια χωρίς σκελετό, και λεπτό γενάκι, αποκαλείται Μάρτοφ. Ο Βλαντιμίρ Ουλιάνοφ, ένας εντυπωσιακός άντρας με πρόωρη αρχή φαλάκρας και έντονα μάτια σε μικρή απόσταση το ένα από το άλλο, είναι γνωστός ως Λένιν.

Ο Μάρτοφ είναι είκοσι δύο ετών, Ρωσοεβραίος γεννημένος στην Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα με τα λόγια ενός αριστεριστή αντιπάλου είναι «ένας μάλλον γοπτευτικός μποέμ... Είναι μανιώδης θαμώνας των καφενείων, αδιάφορος για το βόλεμα και τις ανέσεις, φίλερις, και ολίγον τι εκκεντρικός». Λιπόσαρκος και βρογχικός, επιρρεπής, ομιλητικός αλλά άθλιος ρήτορας, κι ακόμα πιο άθλιος οργανωτής, συγκινητικός, εκείνο τον πρώτο καιρό, εμψυχωτής των εργατών, ο Μάρτοφ είναι ο κατεξοχήν αφηρημένος διανοούμενος και είναι γνωστός για το φοβερό μυαλό του. Και ενώ σίγουρα εμπλέκεται και αυτός με φανατισμό στις σεχταριστικές μπχανορραφίες που αποτελούν

ίδιον των πολιτικών θερμοκηπίων της εποχής, είναι φημισμένος, ακόμα και στους κόλπους των αντιπάλων του, για την ακεραιότητα και την ειλικρίνειά του. Τον σέβονται όλοι. Ακόμα και τον αγαπούν.

Όσο για τον Λένιν, όλοι όσοι τον συναντούν μαγνητίζονται. Πολύ συχνά, ως φαίνεται, κατακλύζονται από την παρόρμηση να γράψουν γι' αυτόν: υπάρχουν βιβλιοθήκες ολόκληρες με έργα γραμμένα για τον Λένιν. Είναι ένας άντρας που εύκολα μυθοποιείται, εξιδανικεύεται, δαιμονοποιείται. Για τους εχθρούς του είναι ένα ψυχρό κάθαρμα, ένας τερατώδης μαζικός δολοφόνος· για τους λάτρεις του είναι μια θεϊκή διάνοια· για τους συντρόφους και τους φίλους του είναι ένας ντροπαλός, γελαστός άνθρωπος, που αγαπάει τις γάτες και τα παιδιά. Ενίοτε προβαίνει σε ατυχείς λεκτικούς ελιγμούς και άχαρες μεταφορές, και είναι ένας μέτριος μάλλον παρά εντυπωσιακός τεχνίτης του λόγου. Κι ωστόσο πείθει, ακόμα και καθηλώνει, με τα κείμενά του και τον προφορικό του λόγο, χάρη στην ένταση και την εστίασή του. Σε όλη την ζωή, αντίπαλοι και φίλοι θα τον επικρίνουν για το πόσο βάναυσος είναι στις επιθέσεις του, πόσο σκληρός και ανελέντος. Άπαντες συμφωνούν ότι η δύναμη της βούλησής του είναι μεγαλειώδης. Σε βαθμό ασυνθίστο ακόμα και γι' αυτούς τους όμοιούς του, για κείνους δηλαδή που ζουν και πεθαίνουν για την πολιτική, το αίμα και το μεδούλι του Λένιν δεν είναι τίποτε άλλο παρά τούτη η δύναμη της βούλησης.

Αυτό που τον ξεχωρίζει είναι η βαθιά κατανόηση της πολιτικής στιγμής, της εκάστοτε ρωγμής και της εκάστοτε έλξης στο πολιτικό πεδίο. Σύμφωνα με τον σύντροφό του, τον Λουνατσάρσκι, ο Λένιν «ανυψώνει τον οπορτουνισμό στο επίπεδο

της ιδιοφυΐας, και εννοώ τον οπορτουνισμό εκείνο που μπορεί να συλλάβει ακριβώς τα εκάστοτε δεδομένα, τη στιγμή, και που ξέρει πάντοτε πώς να την εκμεταλλευτεί υπέρ του αταλάντευτου αντικειμενικού σκοπού της επανάστασης».

Ναι, και ο Λένιν κάνει λάθη. Άλλα έχει πάντοτε μια οξύτατη αίσθηση για το πότε και πού να πιέσει, πώς να πιέσει, πόσο έντονα να πιέσει.

Το 1898, έναν χρόνο αφότου ο Λένιν εξορίστηκε στη Σιβηρία για τις δραστηριότητές του, οι μαρξιστές οργανώθηκαν στο Ρωσικαγια Σοτσιάλ-Ντεμοκρατίσεοκαγια Πάρτιγια, στο Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Εργατικό Κόμμα της Ρωσίας (ΣΔΕΚΡ). Για κάμποσα χρόνια, παρά τις περιόδους στην εξορία, ο Μάρτοφ και ο Λένιν παραμένουν στενοί συνεργάτες και φίλοι. Καθώς είχαν τόσο διαφορετικό χαρακτήρα, είναι αναπόφευκτες οι εντάσεις και οι διαμάχες μεταξύ τους, μολοντούτο συμπληρώνουν και συμπαθούν ο ένας τον άλλο, αποτελούν ένα μαρξιστικό δίδυμο Wunderkinder, τα Παιδιά Θαύματα.

Όποιες κι αν ήταν οι δικογνωμίες τους σε άλλα σημεία, οι στοχαστές του ΣΔΕΚΡ αντλούν από τον Μαρξ το όραμα της ιστορίας ως αναγκαίας προόδου μέσα από ιστορικά στάδια. Κάθε σύλληψη της ιστορίας ως «σειράς σταδίων» μπορεί κάλλιστα να διαφέρει ευρέως από την άλλη ως προς τις λεπτομέρειες, τον βαθμό και την αυστηρότητα – ο ίδιος ο Μαρξ εξέφρασε την έντονη αντίθεσή του στη μετατροπή του «ιστορικού σχεδιαγράμματος» του καπιταλισμού σε θεωρία μιας αναπόδραστης πορείας για όλες τις κοινωνίες, λέγοντας ότι αυτό «με τιμά και με ντροπιάζει ταυτοχρόνως». Παρ' όλα αυτά, στα τέλη

του δέκατου ένατου αιώνα είναι αδιαμφισβήτητο στους περισσότερους κύκλους των μαρξιστών ότι ο σοσιαλισμός, το αρχικό στάδιο πέρα από τον καπιταλισμό και καθ' οδόν προς τον κομμουνισμό, δεν μπορεί παρά να ανακύψει από τον αστικό καπιταλισμό, με τις ιδιαίτερες πολιτικές του ελευθερίες και με την εργατική τάξην που θα πάρει τα πνίγα στα χέρια της. Εξυποκούεται ότι η απολυταρχική Ρωσία, με τις τεράστιες μάζες αγροτών και χωρικών και με την πολύ μικρή εργατική τάξην (που ουσιαστικά απαρτίστηκε εν μέρει από χωρικούς), με τα αχανή ιδιωτικά κτήματα και τον πανίσχυρο τοάρο, δεν είναι ακόμη ώριμη για τον σοσιαλισμό. Όπως το θέτει ο Πλεχάνοφ, δεν υπάρχει αρκετή προλεταριακή μαγιά στην αγροτική ζύμη της Ρωσίας για να φτιάξεις μια σοσιαλιστική πίτα.

Η δουλοπαροικία παραμένει μια ζωντανή μνήμη. Και λίγα μίλια έξω από τις πόλεις, οι χωρικοί ζούνε ακόμη στη μεσαιωνική αθλιότητα. Τον χειμώνα, τα ζώα του αγροκτήματος μπαίνουν στα φτωχικά σπίτια των χωρικών και διεκδικούν μια θέση δίπλα στη θερμάστρα. Μια μπόχα από ιδρώτα, ταμπάκο και καπνό από τις λάμπες γκαζιού απλώνεται παντού. Οι όποιες βελτιώσεις πραγματοποιούνται με απελπιστικά αργά βήματα, πολλοί χωρικοί βαδίζουν ρυπόλυτοι στους λασπωμένους χωματόδρομους, τα αποχωρητήρια είναι απλώς σκαμμένοι λάκκοι. Η λήψη αποφάσεων σχετικά με τη γεωργία και τις καλλιέργειες στις κοινές γαιές γίνεται μέσα από αντιμαχόμενες φωνασκίες στις χαοτικές συνελεύσεις των χωρικών. Οι παραβάτες των πατροπαράδοτων ιθών υποβάλλονται σε αυτό που ονομάζεται «σκληρή μουσική», σε κακόφωνες επιπλήξεις, σε δημόσια διαπόμπευση και, ορισμένες φορές, σε δολοφονική βία.

Υπάρχουν όμως και χειρότερα.

Σύμφωνα με το εκστατικό ξέσπασμα των Μαρξ και Ένγκελς στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*, «Μέσα στην ιστορία, η αστική τάξη διαδραμάτισε έναν εξόχως επαναστατικό ρόλο [...] κατέστρεψε όλες τις φεουδαρχικές, πατριαρχικές, ειδυλλιακές σχέσεις. Έχει τσακίσει αμείλικτα τους ποικίλους φεουδαρχικούς δεσμούς» – και έτσι, μέσα από τη συγκέντρωση της εργατικής τάξης στην αιχμή της παραγωγικής δύναμης, γέννησε τους ίδιους της τους «νεκροθάφτες». Άλλα στη Ρωσία η αστική τάξη δεν είναι ούτε αμείλικτη ούτε επαναστατική. Δεν έχει τσακίσει τίποτα. Όπως το θέτει το μανιφέστο του ΣΔΕΚΡ: «Όσο πιο ανατολικά πηγαίνεις στην Ευρώπη, τόσο πιο ποταπή, αδύναμη και δειλή εμφανίζεται η αστική τάξη, και τόσο πιο γιγαντιαία είναι τα πολιτισμικά και πολιτικά καθήκοντα που φορτώνεται η μοίρα του προλεταριάτου».

Ο συγγραφέας των παραπάνω, ο Πιοτρ Στρούβε, δεν θα αργήσει να διολισθήσει προς τα δεξιά. Στη Ρωσία, τέτοιοι αυτοαποκαλούμενοι «λεγκαλιστές» μαρξιστές βρίσκουν συχνά στον μαρξισμό τους έναν έμμεσο τρόπο να είναι φιλελεύθεροι, να εστίασον τους μετατοπίζεται από τα συμφέροντα των εργατών στην αναγκαιότητα του «εκσυγχρονισμού» του καπιταλισμού που δεν μπορεί να επιτελέσει η δειλή αστική τάξη της Ρωσίας. Μια αντίπαλη και συμπληρωματική αριστερή αίρεση είναι ο «οικονομισμός», σύμφωνα με τον οποίο οι εργάτες πρέπει να εστιάσουν στη συνδικαλιστική δραστηριότητα και να αφήσουν την πολιτική στα χέρια των μαχόμενων φιλελεύθερων. Παρότι λοιδορούνται από τους ορθόδοξους μαρξιστές με την κατηγορία ότι υποβιβάζουν τον αγώνα για τον σοσιαλισμό, καθώς και για την αναποτελεσματικότητά τους στις μάλλον ήπιες λύσεις που προτείνουν, εντούτοις οι «λεγκαλιστές» και οι «οικο-

νομιστές» αιρετικοί εστιάζουν σε κρίσιμα ζητήματα. Καταπίνονται με έναν κεντρικό γρίφο της αριστερής κατήχησης: πώς μπορεί ένα κίνημα να είναι σοσιαλιστικό σε μια ανώριμη χώρα με έναν αδύναμο και περιθωριακό καπιταλισμό, με έναν τεράστιο και «οπισθοδρομικό» πληθυσμό χωρικών και αγροτών και με μια μοναρχία που δεν είχε την αξιοπρέπεια να υποστεί την αστική της επανάσταση;

Στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα ξεσπάει ένα κύμα αυτοκρατορικών μπχανορραφιών, πολιτικής αφοσίωσης και προδοσιών κάτω από μια ασίγαστη δίψα για επέκταση. Στο εσωτερικό, η αποικιοκρατική ορμή σημαίνει σπάριξη της γλώσσας και της κουλτούρας των κυρίαρχων ρωσικών ελίτ εις βάρος των μειονοτήτων. Οι εθνικιστές και οι αριστεροί στρατολογούν ευρέως οπαδούς από τους υποταγμένους λαούς και τα υποταγμένα έθνη: από τους Λιθουανούς και τους Πολωνούς, τους Φινλανδούς, τους Αρμένιους, τους Εβραίους. Το σοσιαλιστικό κίνημα στη ρωσική αυτοκρατορία είναι πάντοτε πολυεθνικό και συγκροτείται κυρίως από μειονοτικές ομάδες και εθνότητες.

Αυτός που πηγεμονεύει στο συνονθύλευμα από το 1894 και μετά είναι ο Νικόλαος Ρομανόφ. Όταν ήταν νεαρός, ο Νικόλαος Β' υφίστατο στωικά τον εκφοβισμό του πατέρα του. Ως τσάρος διακρίνεται για την αβρότητά του και την αφοσίωσή του στο καθήκον και όχι και για πολλά περισσότερα. «Το πρόσωπό του» αναφέρει διστακτικά ένας αξιωματούχος, «είναι ανέκφραστο». Τον ορίζει η απουσία: απουσία έκφρασης, απουσία φαντασίας, απουσία ευφυΐας, ενόρασης, δυναμισμού, αποφασιστικότητας, ζωτικής ορμής. Ο ένας μετά τον άλλο, οι χαρακτη-

ρισμοί για τον Νικόλαο Β' μίλουν για έναν άνθρωπο «αλλόκοσμο», έρμαιο της Ιστορίας. Είναι ένας καλλιεργημένος αλλά κούφιος άντρας, παραγεμισμένος με τις προκαταλήψεις του περιβάλλοντός του – ανάμεσα στις οποίες ο φανατικός βίαιος αντισημιτισμός, που στοχεύει κυρίως στους επαναστάτες Εβραίους, τους zhidy ‘yids’. Αντιπίθεται σε οιουδήποτε είδους αλλαγή, είναι ολωσδιόλου απολυταρχικός. Όταν εκφέρει τη λέξη «ιντελιγκέντσια», στο πρόσωπό του σχηματίζεται η ίδια γκριμάτσα απδίας όπως και με τη λέξη «σύφιλη».

Η σύζυγός του, η Αλεξάνδρα Φεοντόροβνα, δισέγγονη της βασιλισσας Βικτωρίας, δεν είναι καθόλου δημοφιλής. Εν μέρει λόγω του υπερεθνικισμού της εποχής –είναι Γερμανίδα άλλωστε σε μια εποχή έντασης των εθνικισμών– αλλά και εν μέρει λόγω των έξαλλων μπχανορραφιών της και της κατάφωρης περιφρόνησής της για τις μάζες. Ο γάλλος πρέσβης Maurice Paléologue τη σκιαγραφεί ως εξής: «Τη χαρακτηρίζει μόνιμη πνηκτή αναταραχή, διαρκής στενοχώρια, απροσδιόριστη λαχτάρα, εναλλαγή ανάμεσα στην έξαψη και την εξάντληση, επίμονη προσήλωση στο αόρατο και το υπερφυσικό, ενώ είναι μονίμως εύπιστη και γεμάτη προκαταλήψεις».

Οι Ρομανόφ έχουν τέσσερις κόρες και έναν γιο, τον Αλεξέι, ο οποίος έπασχε από αιμοφιλία. Είναι μια στενά δεμένη οικογένεια, στοργική, και, με δεδομένη την ανυποχώρηση μυωπία του τσάρου και της τσαρίνας, είναι όλοι τους εντελώς καταδικασμένοι.

••Δεν αξίζει τον επετειακό εορτασμό χάριν νοσταλγίας η αλλόκοτη εκτύλιξη της πρώτης σοσιαλιστικής επανάστασης στην ιστορία. Το σταθερό μήνυμα του Οκτώβρη διακρητύσσει ότι τα πράγματα άλλαξαν μια φορά, και μπορούν κάλλιστα να αλλάξουν πάλι. ••

Η Ρωσική Επανάσταση του 1917 σημάδεψε ανεξίτηλα τον 20ό αιώνα και επηρέασε με καθοριστικό τρόπο την παγκόσμια ιστορία. Εκατό χρόνια μετά, εξακολουθεί να εμπνέει, να προβληματίζει και να διχάζει.

Τον Φεβρουάριο του 1917, εν μέσω αιματηρού πολέμου, η Ρωσία ήταν ακόμη μια αυταρχική μοναρχία. Εννέα μίνινες αργότερα, ύστερα από όχι μία επανάσταση αλλά δύο, μετατράπηκε στο πρώτο σοσιαλιστικό κράτος της παγκόσμιας ιστορίας. Πώς συνέβη αυτή η απίστευτη μεταμόρφωση;

Αυτή εδώ είναι η ιστορία των εκπλοκτικών μηνών από τον έναν ζεσπικωμό στον άλλο, από τον Φεβρουάριο ως τον Οκτώβριο: η ιστορία των δυνάμεων και των ανθρώπων που μετέτρεψαν το 1917 σε μια χρονιά τόσο καθοριστική. Από οικεία ονόματα, όπως τον Λένιν και τον Τρότσκι, στους αντιπάλους τους, Κορνίλοφ και Κερένσκι: από τους λαβυρινθώδεις καβγάδες των αγωνιστών των πόλεων στις ακριτικές περιοχές μιας απέραντης αυτοκρατορίας: από τις σαρωτικές αλλαγές στις μικρές ξεχασμένες λεπτομέρειες.

Ο China Miéville, πολυβραβευμένος συγγραφέας που ανέκαθεν εμπνεόταν από τα ιδανικά της Ρωσικής Επανάστασης, αφηγείται τα γεγονότα με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο. Η επανάσταση αποκαλύπτεται έτσι όχι μόνο ως ένα πολιτικό γεγονός, με τεράστια και διαρκή βαρύτητα, αλλά και ως μία συγκλονιστική, σχεδόν μυθιστορηματική, ιστορία. Ένα σημείο καμπής που αντηχεί δυνατά μέχρι τις μέρες μας.

«Όταν έβας από τους πιο πρωτότυπους συγγραφείς στον κόσμο αναλαμβάνει να αφηγηθεί ένα από τα πιο εκρηκτικά γεγονότα της Ιστορίας, το αποτέλεσμα δεν μπορεί παρά να είναι εμπροστικό».

BÁRBARA EHRENREICH, ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΚΤΙΒΙΣΤΡΙΑ

